



ISSN: 1306-3111/1308-7274  
NWSA-Education Sciences  
NWSA ID: 2013.8.3.1C0592

Status : Original Study  
Received: February 2012  
Accepted: July 2013

**E-Journal of New World Sciences Academy**

**İlknur Çifçi Tekinarslan**

**Emine Eratay**

Abant İzzet Baysal University, Bolu-Turkey

cifci\_i@ibu.edu.tr

eratay\_e@ibu.edu.tr

<http://dx.doi.org/10.12739/NWSA.2013.8.3.1C0592>

**ZİHİNSEL YETERSİZLİĞİ OLAN BİREYLERİN ERGENLİK DÖNEMİNE UYUM SÜRECİNDE  
EBEVEYN DAVRANIŞLARININ İNCELENMESİ**

**ÖZET**

Bu araştırmada zihinsel yetersizliği olan bireylerin ergenlik dönemine uyum sürecinde ebeveyn davranışları incelenmiştir. Araştırmaya eğitim uygulama okulu ve iş okuluna devameden ergenliğe girmiş çocuğu olan 21 ebeveyn gönüllü olarak katılmıştır. Nitel bir araştırma olarakdesenlenen bu çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Ebeveynlere daha önceden hazırlanmış görüşme soruları sorulmuştur. Elde edilen veriler betimsel analizi tekniği ile analiz edilmiştir. Bulgularda, zihinsel yetersizliği olan çocukların ergenlik dönemine geçişle birlikte vücutlarında belirgin farklılaşmalar yaşadıkları, bu değişimlerle birlikte agresif davranışların daha çok ortaya çıktığı görülmüştür. Ayrıca zihinsel yetersizliği olan erkek ergenlerin daha çok masturbasyon davranışları gösterdikleri, karşı cinse yönelmenin arttığı belirtilmiştir. Ebeveynlerin kız çocuklarına adet dönemi ve ped kullanımına yönelik bilgi verdikleri, erkek çocuklarında gece boşalması sonrası temizlik, kıllanma ve buna yönelik özbakım konusunda bilgi verdikleri belirlenmiştir. Bazı ebeveynlerin ise hiç bir konuda bilgi vermedikleri görülmüştür.

**Anahtar Kelimeler:** Zihinsel Yetersizliği Olan Çocuklar, Ergenlik Dönemi, Cinsel Gelişim, Ebeveyn, Büyüme

**INVESTIGATION OF PARENTAL BEHAVIOUR DURING THE PERIOD OF COMPLIANCE  
WITH ADOLESCENTS WITH MENTAL DEFICIENCY**

**ABSTRACT**

In this study, individuals with intellectual disabilities were examined parental behaviours during adolescence compliance. Twenty-one parentswho had a child into adolescence participated in the study. This study was designed as a qualitative research. The semi-structured interview technique was used. Parents were asked to interview questions previously prepared. The data obtained were analyzed by descriptive analysis. The findings with mentally disabled children significant differences in their bodies is seen that with the transition to adolescence and was observed to be more aggressive behavior. Behaviors in male adolescents were more masturbasyon and are given information about the boys in the cleaning and selfcare. Parents gave their daughters during menstruation pad usage information. Some of the parents they did not know about the ever.

**Keywords:** Mentally Disabled Children, Puberty, Sexual Development, Parent, Growth

## 1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

İnsan organizmasında en hızlı büyüme ve gelişmenin yaşandığı iki dönemden birisi ergenlik dönemidir. Ergenlik, çocukluktan erişkinliğe geçiş sürecidir. 11-21 yaşları arasında yer alan bu süreç iç salgı bezlerinden salgılanan hormonlar tarafından yönetilir. Cinsel özgü dış görünüm özelliklerinin gelişmesi, büyüme ve kemik olgunlaşmasında belirgin hızlanma, vücut oranlarında ve bedensel yapıda değişiklik, ergenliğin temel özelliklerini oluşturur. Ergenlikte fiziksel gelişmenin yanı sıra temel cinsiyet özelliklerinde gelişme ve bilişsel gelişimde soyut düşünmenin başlaması söz konusudur. Ergenlikte uyum güçlükleri, dengesizlik, beden imgesiyle çatışma, özbenlik ve kişiliği oluşturmada zorlanma, yalnızlık isteği, çalışmaya isteksizlik, dış denetime direnç, karşı cinsel yönelik geçici zıtlık, duygusallık ve çöküntü duygularını yoğun yaşama, güven sorunları, cinsellikle abartılı uğraşma, çekingenlik, gündüz düşleri, sosyalleşmede sorunlar, kaygılar gibi ayırt edici özellikler yaşanabilmektedir (Topses, 2004). Ergenlik döneminde cinsel ilgi ön plana çıkmakta ve genci etkilemektedir (Bilen ve Topçuoğlu, 2008).

Yetersizliği olan çocuğa sahip ebeveynler çocuklarının gelişim alanlarının tümünde (motor, bilişsel, sosyal) akranlarına göre daha yavaş gelişim göstermelerine karşın, ergenlikle birlikte cinsel gelişimlerinin normal yaşatlarına göre kimi zaman farklılık göstermemesine şaşırırlar (Yurdakul, 1999). Hafif derecedeki zihinsel yetersizliği olan ergenlerin psikososyal ve cinsel davranışlarının bu yetersizliği olmayan yaşatlarına benzer olduğunu, orta derecede zihinsel yetersizliği olanların bazı durumlarda ikincil cinsel özelliklerinin (tüylerin gelişimi, göğüs ve kalçaların oluşumu, vb) geçikmiş olabileceğini, daha fazla destek ihtiyacı duyduklarını, ağır derecede zihinsel yetersizliği olanların psikososyal cinsel gelişimlerinin eksik kaldığını, ancak daha fazla destek ihtiyacı duydukları belirtilmiştir (McCabe, 1993). Zihinsel yetersizliği (ZY) olan bireylerin cinselliği hakkındaki görüşler ikiye ayrılmaktadır. ZY olan bireylerin cinsel gelişimlerini önlemeye çalışan birinci görüş göre, ZY olan bireyin cinsellik hakkındaki bilgileri ne kadar az olursa o kadar iyi olduğu görüşüdür. Diğer görüş her insan gibi ZY olan bireylerinde cinselliği yaşamaya hakları olduğunu savunur (Seyyar, 2008; Tepper, 2001). ZY olan bireylerin arkadaşlarından, kitaplardan doğru ve gerekli bilgileri edinmeleri çoğu zaman mümkün olamadığı, ayrıca gözlem yaparak öğrenme süreçlerinde de zorluk yaşamaları nedeniyle ZY olan ergenlerin anne babalarının ve öğretmenlerinin yönlendirmelerine ihtiyaç duymaktadırlar (Yurdakul, 1999). Bu nedenle ergenlik döneminde ebeveynlerin ZY olan çocuklarına cinsel gelişimlerini anlaması için eğitim vermeleri oldukça önemlidir.

Cinsel eğitim bireyin bedensel, duygusal ve cinsel gelişimini anlaması, olumlu bir kişilik geliştirmesi, cinselliğe karşı, başkalarının görüş ve davranışlarına saygılı bir bakış açısı edinmesi ve olumlu davranışlar ve değer yargıları geliştirmesi eğitimidir (Seyyar, 2008). Bir başka ifadeyle cinsel eğitim kişinin cinsiyetine ve karşı cinsiyete ilişkin bilgileri öğretmek ve ona cinsel dürtülerini denetleyebilmesi için gerekli davranışları kazandırmaktır. Cinsel eğitimde uygun zaman ve ortam, bilinçli ve bilgili olma, çocuğun gelişim özelliklerini bilme, çocuğun neyi öğrenmek istediğini anlama, yeteri kadar bilgi verme, güven ortamı, açık iletişim, cesaret verme, doğal olma, uygun yönlendirme ve rehberlik yapma önemlidir (Çakmak ve Çakmak, 2011; Tuzcuoğlu ve Tuzcuoğlu, 2004). Normal gelişim gösteren bireylerin yanı sıra zihinsel yetersizliği olan bireylerde; sıklıkla gözlenen dikkat yetersizliği detayları gözden kaçırmaya ve yerinde reaksiyon verememeye neden olduğundan; yargılamaları yetersiz



ve yetenekleri sınırlı olduğundan; istenilenleri sorgulamadan yerine getirdikleri için diğer bireylere kolaylıkla kullanılıp, cinsel tacize açık olduklarından; kafaları kolayca karışıp, korku yaşadıklarından ve gerçek olmayanı ayırt etmekte güçlük çektiklerinden; cinsel eğitim gerekli olmaktadır (Yaşın, 1995). ZY olan bireylerde, cinsel istismar ZY olmayanlara nazaran daha yüksek orandadır. ZY olan bireylerde cinsel ilişki için yapılacak bir teklifi ya da cinsel yakınlaşmayı cinsel olarak sömürebileceğini bilmeden, bir şekilde kabul edebilmektedir (Mahoney ve Poling, 2011; Yıldırım Doğru, 2006). ZY olan bireylerde istismar edilmiş ve bilirkişi ile ispatlanmış bireylerin 2/3'si kadındır ve ancak 1/4'ü doğrulanabilmiş, diğerleri gizli kalmıştır (Cambridge, Beadle-Brown, Milne, Mansell ve Whelton, 2011). Güney Afrika'da cinsel istismar ZY olan ergenlerde yaygın olarak bulunmuştur (Phasha, 2009). Cinsel istismardan kaçınmanın en doğru yolu cinsel eğitimden geçmektedir. Ailelerde ZY olan çocuklarının cinsel eğitim almalarını gerektiğini düşünmektedirler (Swango-Wilson, 2008).

Cinsel eğitimin olumlu kazanımları olduğu çeşitli araştırmalarda belirtilmiştir (Hatton ve Tector, 2010; Rohleder, 2010; Swango ve Wilson, 2009). Cinsel eğitim programlarında cinsel gelişimin yanısıra arkadaşlık ve sosyal ilişkiler gibi sosyal becerilerin kazanımı da sağlanmasının sosyal yeterliliğin artmasında da katkı sağladığı, bazı problem davranışların ortaya çıkmasını önlediği belirtilmiştir (Dukes ve Mc Guire, 2009; Hayashi, Arakida ve Ohashi, 2011; Swango-Wilson, 2010). Lockhart, Guerin, Shanakan ve Coyle (2009) zihinsel yetersizliği olan bireylerin fazla miktarda mastürbasyon yapmaları, cinsel organını gösterme, internetteki porno sitelerine ulaşım, fetişizm, uygun olmayan dokunma, birine saldırma ve uygun olmayan iletişim gibi davranış problemlerinin cinsel eğitim sonrasında azalacağını ifade etmişlerdir. Cinsel gelişim konusundaki bilgi düzeyinin artması, cinsel suç işleme riskini azaltmaktadır (Talbot ve Langdon, 2006).

Türkiye'de İşler, Beytut, Taş ve Conk (2009a)'un araştırmasında ZY olan bireylerin %75'inin profesyonel cinsel eğitim almadığı, %2.5 ZY olan çocuk ailesinin çocuklarıyla cinsellik hakkında hiç konuşmadığı, %55 ailenin cinsel eğitimin ilkökul yıllarında başlaması gerektiğine inandığı; %45 ailenin çocuğunun mastürbasyon yapmasını kabul edilebilir bulduğu; %57.5 ailenin ergenlik özellikleri ve üreme organları hakkında bilgilenmek istediği ve hiç eğitim almadığı; %72.5 ailenin çocuğunun geleceğinden endişe duyduğu ortaya çıkmıştır. İşler, Taş, Beytut ve Conk (2009b)'un iş okulundaki ZY olan ergenlerle yaptığı bir başka araştırmada bu ergenlerin cinsellikle ilgili eğitilmedikleri, ergenlik bilgisinin her iki cinste de çok düşük olduğu; bu ergenlerin kadın-erkek farklılığı, üreme organları hakkında bilgi sahibi olmadığı; ergenlerin yarısının cinselliği öpmek, sıkıca sarılmak; yarısının da sadece evli çiftlerin seks yapması olarak düşündüğü; dolayısıyla düşük düzeyde cinsellik ve ergenlik gelişiminin basamakları hakkında bilgiye sahip oldukları saptanmıştır.

ZY olan kız ergenlerin cinsel bilgi ve cinsel istismarı algılamalarına yönelik bir araştırmada (Mandan Sürücü ve Akçin, 2010) kız ergenlerin cinsel organları adlandırmada yetersiz bilgiye sahip olurken; adet, arkadaşlık, sevgili, evlilik konularında, gebelik, doğum ve doğum kontrolüne göre daha az bilgi sahibi oldukları; istenmeyen sarılma veya öpme gibi cinsel istismar durumlarında ne yapmaları konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları ve kendilerini sözel olarak ifade etmede sorun yaşadıkları saptanmıştır.

Türkiye'de Mermer (1993) ZY olan ergenlerin cinsel eğitim gereksinimleri konusundaanne, baba ve eğitimcilerin görüşlerini



değerlendirmiştir. Buna göre daha çok eğitimcilere öğrenciler tarafından cinsel soru sorulduğu, arkadaşlarına cinsel konularda soru sormaya öğrenciyi yönlendirdiği, ana-babaların cinsel konularda bilgi yetersizliği olduğu; ana-baba eğitimcilerin cinsel eğitimi özel eğitim öğretmeninin vermesini istedikleri, eğitim programı, kitap, konferans ve seminer istedikleri, zihin engellilerin eğitim verildikten sonra kısıtlanmamasını istediklerini; ZY olan bireylerin kısırlaştırılmasını ana-babalar istemezken, eğitimcilerin istedikleri; eğitimcilerin cinsel bilgi verilmesinde kullanılacak yöntemler, ailelerin ise çocuk sahibi olma ve çocuğun engelli olup olmayacağına ilişkin bilgi almak istediklerini saptamıştır.

Türkiye’de alanyazın incelendiğinde ZY olan çocukların cinsel eğitim verebilmek amacıyla cinsel eğitim paket programının hazırlandığı (Marangoz ve Altınok, 2007), cinsel eğitimi destekleyici becerilerin öğretildiği ve ZY olan bireylerin tacizden korunma yollarının öğretildiği (Mısır, Turgutoğlu ve Uysal, 2007) çalışmalara rastlanmıştır. Kozan ve arkadaşlarının (2006) yaptığı “Zorlananlar (Engelliler) İçin Cinsel Sağlık/Üreme Sağlığı Projesi” ile (ZOR-CSÜS), yetersizliği olan birey ve ailelerine cinsel sağlık ve üreme sağlığı konusunda eğitim vermiştir (Akt., Bilge ve Baykal, 2008).

## **2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ (RESEARCH SIGNIFICIANCE)**

Alanyazın incelendiğinde ZY olan bireylerin ergenlik dönemine uyum sürecinde ebeveyn davranışlarını inceleyen bir çalışmaya rastlanmamış, bu çalışmanın bulgularının hazırlanacak cinsel eğitim programlarının içeriğini oluşturma açısından katkı sağlayacağı düşünülmüştür. Bu araştırmada ZY olan bireylerin ergenlik dönemine uyum sürecinde ebeveyn davranışlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıda yer alan soruların yanıtları aranmıştır.

- Zihinsel yetersizliği olan bireylerin ergenlik dönemine geçişle birlikte ortaya çıkan bedensel, ruhsal, sosyal ve cinsel değişimlerine yönelik tepkileri nelerdir?
- Ebeveynler çocuklarını bedensel, ruhsal, sosyal ve cinsel değişimler konusunda nasıl bilgilendirmektedirler?
- Ebeveynlerin çocuklarının ergenlik dönemine geçişle birlikte yaşadıkları kaygıları nelerdir?

## **3. YÖNTEM (METHOD)**

### **3.1. Araştırma Modeli (Research Model)**

Bu araştırmada nitel bir çalışma yapılmıştır.

### **3.2. Çalışma Grubu (Working Group)**

Bu araştırmada ebeveyn görüşlerine dayalı olarak, zihinsel yetersizliği olan bireylerin ergenlik dönemine geçişle birlikte ortaya çıkan bedensel, ruhsal, sosyal ve cinsel değişimlerine yönelik tepkileri, ebeveynlerin çocuklarını bu değişimler konusunda nasıl bilgilendirdikleri ve çocuklarının ergenlik dönemine geçişle birlikte ebeveynlerin yaşadıkları kaygılar belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmaya eğitim uygulama okulu ve iş okuluna devam eden ergenlik döneminde (11-21 yaş arası) çocuğu olan toplam 21 ebeveyn gönüllü olarak katılmıştır. Araştırmaya katılan zihinsel yetersizliği olan ergenlerin seçiminde eğitim uygulama okulu veya eğitim uygulama okulu sonrasında iş okuluna geçen ergenlerin ebeveynlerine ulaşılmış, zihinsel yetersizliği olan ergenlerin tümünün orta düzeyde zihinsel yetersizliği olduğu varsayılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu Tablo 1’de verilmiştir. Ebeveynlerin yaş ortalaması  $\bar{X}=44.6$ , ranj (32-53); zihinsel yetersizliği olan ergenlerin yaş ortalaması  $\bar{X}=16.9$ , ranj (13-

21) dir. Araştırmaya katılan ebeveynlerin yirmisi anne, ikisi babadır. Araştırmaya katılan ebeveynlerden 8'i kız, 13'ü erkek ergen ebeveynidir.

Tablo 1. Çalışma Grubu ve Özellikleri  
(Table 1. Characteristics of working group)

Ebeveyn	Ebeveyn Yaşı	Eğitim Durumu	Ergenin Yaşı	Ergenin Cinsiyeti
A1	41	İlkokul	15	Kız
A2	45	İlkokul	15	Erkek
A3	46	İlkokul	16	Erkek
A4	39	İlkokul	14	Kız
A5	44	İlkokul	15	Erkek
A6	50	İlkokul	16	Erkek
A7	50	İlkokul	21	Erkek
A8	40	İlkokul	17	Erkek
A9	40	İlkokul	16	Kız
A10	40	İlkokul	18	Erkek
A11	45	İlkokul	15	Kız
A12	50	Okula gitmemiş	20	Kız
A13	53	İlkokul	20	Erkek
B14	42	İlkokul	17	Erkek
B15	45	İlkokul	19	Erkek
A16	45	Lise	20	Erkek
A17	53	Üniversite	21	Kız
A18	32	İlkokul	13	Kız
A19	40	Okuma yazma	13	Erkek
A20	50	Okuma yazma	13	Erkek
A21	47	İlkokul	17	Kız

### 3.3. Veri Toplama Aracı (Data Collection Tool)

Araştırmada veriler yarı yapılandırılmış bir görüşme formuyla toplanmıştır. Görüşme formu hazırlanırken konuyla ilgili kişilerle görüşmeler yapılmış, alanyazın incelenmiştir. Hazırlanan sorulara ilişkin görüşler alınmış, 8 soruluk bir görüşme formu oluşturulmuştur. Görüşme formu hazırlanırken, soruların açık uçlu ve esnek olmasına, "neden" yerine "ne" soruları olmasına dikkat edilmiştir. Görüşme soruları şu şekildedir.

- Çocuğunuzda ergenlik dönemine geçişle birlikte ne tür değişimler oldu?
- Çocuğunuz ergenlikle birlikte yaşadığı değişimlerle ilgili size ne gibi sorular sordu?
- Çocuğunuzun size sorduğu sorulara ne cevaplar verdiniz?
- Çocuğunuz ergenlik dönemine girmeden önce onu nasıl bilgilendirdiniz?
- Ergenlikle birlikte meydana gelen değişimlere çocuğunuz ne tepkiler verdi?
- Kadın-erkek ilişkileri, cinsellik konusunda ne tür sorular soruyor?
- Siz cinsellik konusunda sorduğu soruları nasıl cevaplandırıyorsunuz?
- Çocuğunuzun ergenlikle birlikte yaşadığı bu değişimler, özellikle cinsel gelişimi konusunda ne tür kaygılar duyuyorsunuz?



### **3.4. Verilerin Toplanması (Data Collection)**

Nitel bir araştırma olan bu çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmış, ebeveynlere daha önceden hazırlanmış görüşme soruları sorulmuş, görüşme sırasında sorulara ilişkin kısa açıklamalar yapılmıştır. Araştırmanın verileri Kasım-Aralık 2012 tarihleri arasında toplanmıştır. Görüşmeler, zihinsel yetersizliği olan ergenlerin devam ettikleri okullarda yapılmıştır. İki araştırmacı tarafından önceden okul idarecileri bilgilendirilmiş, ebeveynlerle araştırma konusu hakkında görüşmek istenildiği belirtilmiştir. Ebeveynlerle okulun uygun bir odasında tek tek görüşme yapılmıştır. Görüşme yapılan ebeveyne, verilerin kayıt edilmesi esnasında herhangi bir eksiklik ya da hata olmaması için verilerin ses kayıt cihazı ile kaydedileceği, bu kayıtların ve dökümlerinin gizli tutulacağı belirtilmiş, gerekli izin ebeveynlerden alınmıştır. Görüşmeler sırasında ebeveynlere 8 soru yöneltilmiş olup, her bir görüşme yaklaşık 30 ile 45 dakika arasında tamamlanmıştır.

### **3.5. Geçerlik ve Güvenirlik (The Validity and Reliability)**

Araştırmada dış geçerliği sağlamak için ebeveynlerin görüşme sorularına vermiş oldukları cevaplardan alınan cümlelerden örnekler sunulmuş, böylece "doğrudan alıntılar" yapılarak araştırmanın aktarılabilirliği (dış geçerliği) sağlanmıştır. Dış güvenirlilik için, araştırmada elde edilen veriler ve bu veriler doğrultusunda ulaşılan sonuçlar ve yapılan yorumlar, alan uzmanının incelemesine sunulmuş, elde edilen temaların uygun olduğu bu kişinin görüşü doğrultusunda belirlenmiştir. Geçerlik bilimsel bulguların doğruluğu, güvenirlilik ise bilimsel bulguların tekrarlanabilirliğiyle ilgilidir (Le Compte ve Goetz, 1982. Akt., Yurdakul, 2008).

### **3.6. Verilerin Analizi (The Data Analysis)**

Veriler betimsel analiz yoluyla analiz edilmiştir. Betimsel analizde, araştırmadan elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalar doğrultusunda özetlenerek yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 1999). Araştırmadan elde edilen verilerin analizinde dört aşamada izlenmiştir. İlk olarak araştırma soruları gözönüne alınarak verilerin hangi başlıklar altında toplanabileceğine karar verilmiştir. Bu doğrultuda elde edilen verilerin üç ana tema altında düzenlenmesine karar verilmiştir (zihinsel yetersizliği olan bireylerin ergenlik dönemine geçişle birlikte ortaya çıkan bedensel, ruhsal, sosyal ve cinsel değişimlerine yönelik tepkileri (görüşme sorularından 1., 5. ve 6. sorulara verilen cevaplar bu tema altında toplanmış), ebeveynlerin çocuklarını budeğişimler konusunda nasıl bilgilendirdikleri (3., 4. ve 7. sorulara verilen cevaplar bu tema altında toplanmış) ve ebeveynlerin çocuklarının ergenlik dönemine geçişle birlikte yaşadıkları kaygıları (8. Soruya verilen cevaplar bu tema altında yer almıştır). İkinci olarak veriler karar verilen temalar altında okunup organize edilmiştir. Bu temalar içinde olası alt temalar çıkartılmış, anlamlı bir şekilde veriler organize edilmiştir. Burada doğrudan alıntılarının alınması da sağlanmıştır. Üçüncü olarak veriler tema ve alt temalar doğrultusunda yazılmıştır. Son aşamada bulgular ilişkilendirilmiş ve açıklanmıştır.

## **4. BULGULAR VE TARTIŞMA (FINDINGS AND DISCUSSIONS)**

Bu bölümde araştırmanın bulguları üç ana tema altında aşağıda verilmiştir.

• **Zihinsel yetersizliği olan bireylerin ergenlik dönemine geçişle birlikte ortaya çıkan bedensel, duygusal, sosyal ve cinsel değişimlerine yönelik tepkileri:**

Ebeveynlerin çoğu zihinsel yetersizliği olan çocuklarının ergenlik dönemine geçişle birlikte yaşadıkları değişimlere yönelik olumsuz tepkilerini çeşitli şekillerde açıklamışlardır.

"İlk adet görmeye başladığında çok agresifti. Adet dönemi ağrılı olduğu için sinirli oluyor, içine kapanıyor. Süslenmek istiyor ve sevdiği giysileri çıkarmak istemiyor. Arkadaş edinmeye çalışıyor. Vücudunda tüylerin çıkmasından çok rahatsız oldu" (A1).

"Alınanlık ve sinirli oldu. Sivilceleri çıktı, onlara sinirleniyor. Tanıdığı kişilere sürekli gülüyor. Üzülduğünde ise ağlıyor" (A2)

"İnatçı bir çocuktu, ergenlikle daha çok sinirli oldu, hırçınlaştı. Kız kardeşiyle hiç anlaşmıyor" (A3). "Sinirlenip ağlıyor" (A5), "Sinirlilik çok var" (A7). "Sinirli, kapıyı çarpma gitme var. (A18)". "Sinirli" (A19).

"Evleneceğim ben diye istekleri başladı." (A7).

"İçine kapandı, bir kız arkadaşını okulda öpmeye çalıştı. Dokunmak temas etme istekleri arttı" (A6)

"Yüzüstü yatarak kendini uyarıyor. Boş kalınca bu davranışı daha çok yapıyor (A14).

"Komşunun oğluykenim oğlum birlikte dolaşiyor, çok kaygılanıyorum." (A14)

"Kilo aldı, sinirli oldu. Kendi bir odaya gidiyor. Kendini yüzüstü yatırarak uyarıyor (A18)." "Çok kilo aldı, çok yiyor (A20)"

"Göğüsleri büyüdü, kilo aldı. Bir kişiye ilgi duyuyor. Kendi temizliğinde sıkıntı yaşayıp, sinirleniyor (A22)."

"Karşı cinse daha çok ilgi duymaya başladı. Daha çok dışarı çıkıp gezmek istiyor (A25)"

Ebeveynlerin ifadelerinden, ZY olan çocuklarının ergenlik dönemine geçişle birlikte vücutlarında belirgin farklılaşmalar yaşadıkları (adet görme, gece ıslanması, kıllanma, ses kalınlığı, göğüslerin büyümesi vb) bu değişimlerle birlikte çocuklarında sinirlilik durumunu daha çok ortaya çıktığı görülmektedir. Ayrıca zihinsel yetersizliği olan ergenlerin bu dönemde daha çok kilo aldıkları (A18, A20, A22) anne baba ifadelerinden ortaya çıkmaktadır. Cinsel farklılaşmaya paralel olarak erkek çocuğu olan ebeveynlerin çocuklarının masturbasyon davranışlarını gösterdikleri, karşı cinse yönelmenin arttığı görülmektedir. Sonuç olarak tıpkı normal bireyler gibi zihinsel yetersizliği olan bireylerinde ergenlik dönemine ilişkin tipik değişimleri yaşadıkları ebeveyn ifadelerinden ortaya çıkmaktadır.

Araştırmanın çalışma grubunda yer alan iki ebeveyn zihinsel yetersizliği olan çocuklarının ergenlik dönemine geçişle birlikte yaşadıkları değişimlere hiç bir tepki vermediklerini açıklamışlardır.

"Hiç bunalıma falan girmedi, gayet rahat. Uysal bir çocuk, hiç farklı tepkisi olmadı." (A3) " Sakinleşti." (A8).

Çocuklarının ergenlikle yaşadıkları değişimler konusunda ebeveynlerine sordukları sorulara görüşmeye katılan ebeveynlerinin hepsi kendilerine çocuklarının yaşadıkları değişimler hakkında herhangi bir soru sormadıklarını belirtmişlerdir.

"Bana hiç bir şey sormadı. (A1)", "Her tarafım kıl oldu gibi konuşmalar yapıyor ama nedenini hiç sormuyor. (B18)"

Ebeveynlerin büyük bir kısmı çocukların ergenlikte hızlı ve yoğun bedensel ve cinsel değişimler yaşadıklarını ve bunlara çeşitli tepkiler verdiklerini belirtmişlerdir. Bu dönem ister engelli ister normal olsun, her birey için bu yıllar zor geçen yıllardır (Yurdakul, 1999). Bu süreçte anne baba çocuğunun en büyük destekçisi ve öğretmeni



olmalıdır. Ancak bu çalışmada da, İşler, Beytut, Taş ve Conk (2009a)'un bulgularına benzer sonuçlar elde edilmiş, ebeveynlerin ZY olan çocuklarına ergenlikle birlikte meydana gelen değişimler konusunda çocuklarına yeterince bilgi vermedikleri, çocuğun kendisinin bu değişimleri yorumlamasını beklediği görülmüştür. Normal gelişim gösteren çocuklar arkadaş ve anne-babalarına ve yakınlarına çeşitli sorular sorarak, kendileri araştırıp okuyarak ergenlikte meydana gelen değişimler hakkında bilgi toplayabilirlerken, ZY olan bireyler zihinsel yetersizliklerinin getirdiği sınırlılıklar nedeniyle bunları yapamazlar. Bu nedenle ebeveynlerin ergenlikteki değişimler konusunda vereceği bilgiler ZY olan bireyin vücut bakımı ve hijyen sağlmasına, kendi bedeninin bakımına ilişkin sorumluluk almasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

• **Ebeveynler çocuklarını bedensel, ruhsal, sosyal ve cinsel değişimler konusunda nasıl bilgilendirmektedirler?**

Araştırmada ebeveynlerin ergenlik döneminde çocuklarını bedensel, ruhsal, sosyal ve cinsel değişimlerine yönelik ne tür bilgi verdikleri incelenmiştir. Araştırmaya katılan anne ve babalardan 4'ü bilgilendirdiğini, 17'si hiç bilgi vermediğini söylemiştir.

Bilgi verdiklerini söyleyen ebeveynlerin ifadeleri şöyledir;

"Adet döneminde yaşananları, temizliğini önceden anlattım. Nasıl ped değiştirileceğini, adet döneminin sonunda nasıl abdest alınacağını gösterdim, şimdi kendiliğinden yapıyor." (A1). "Daha önceden bilgi verdim, anlattım (A3)". "Babası konuştu onunla, tüylenme olacağını ve temizlenmesi gerektiğini. Nasıl temizleyeceğini de biliyor (A6)" "Babası tüylenmeyle ilgili konuşmuş, bana ne oldu böyle neden tüylendim diye sorular sordu. Babası ona nasıl temizleyeceğini öğretti. (A7)".

Bilgi vermediklerini söyleyen ebeveynlerin ifadeleri şöyledir;

"Hiç bilgi vermedim, köy yerinde ayıp, çocuğumda sormadı, anlatmadım. "(A2)

"Kardeşi anlatmış (A4). "Babası ona gece rüyalandın mı diye soruyordu, ama bir şey anlatmadı (A5)." "Hiç bilgi vermedim. Kılına tepki verince anlattım. Şimdi alıştı. Ne zaman evleneceğim diye çok soruyor. Ben de askere gitgel sonra şimdi aklımdan çıkar diyorum (A8)". "Hiç bir şey söylemedim, o da sormadı (A9)" "Hiç anlatmadım (A10)" "Biz bilgi vermeden adet oldu. Ped değiştirmeyi öğrettim. (A11)" "Bilgilendirmedim (A12, A13, A15, A16, A17, A18, A19)." "Eniştesi ona anlattı. Gece boşalması anlatmış. Banyo yap demiş. Banyo yaparken kardeşini yanına çağırıyor, ben izin vermiyorum (A14)"

Araştırmaya katılan ebeveynlerin çoğunluğu ZY olan çocuklarını ergenlik döneminde meydana gelen değişimlere yönelik verdikleri bilgilerin içeriğinde adet dönemin ve bu dönemde ped kullanımının öğretimi, erkek çocuklarda gece boşalması sonrası temizlik, kılına ve buna yönelik özbakım konusunda bilgi verdikleri görülmüş, araştırmaya katılan ebeveynlerin bir kısmında hiç bir konuda bilgi vermedikleri belirlenmiştir. Ailelerin daha çok cinsel gelişimle birlikte yaşanan değişimler konusunda bilgi verdikleri, cinsellik konusunda bilgi vermedikleri görülmüş, bu bulgu şaşırtıcı olmamış, alanyazınla tutarlılık göstermiştir. Özkorumak (2009) kronik hastalığı olanlarda ve fiziksel/zihinsel yetersizlik durumunda cinsellik ve cinsel sorunlara yaklaşım konusunda çalışmasında aileler ve bakım veren kişilerin cinsel eğitim vermeyerek yetersizliği olan bireyleri cinsellikten uzak tutmaya çalıştıklarını, bu yaklaşımın çocukta uygun olmayan cinsel davranışlara neden olabildiğini vurgulamışlardır. Ebeveynlerin büyük bir kısmının ZY olan çocuklarının cinselliğe olan ilgisinden rahatsızlık duymakta, bu durum karşısında kendilerini





çaresiz hissetmektedirler (Seyyar, 2008). Ebeveynler ZY olan çocuklarını hep çocuk olarak kalacakları ve cinsel gereksinime ihtiyaç duymayacakları için cinsel eğitime de ihtiyaç olmadığı konusunda inanışlara sahiptir. Ayrıca cinsel bilgiye sahip olan çocukların, bunları deneyebilecekleri ve bu nedenle zarar görecekları konusunda korku yaşamaktadırlar. Bu nedenle cinsellik konusunda konuşulmadığında, çocuklarının cinselliklerini ifade etmek için bir istekte bulunmayacakları düşünürler (Seyyar, 2008). Bu inançların bu araştırmanın bulgularında da görüldüğü, ebeveynlerinin çocuklarıyla cinsel gelişim konusunda konuşmak istemedikleri belirlenmiştir. Bunun nedeni olarak ebeveyn çekingenliği olabileceği düşünülmüş, Gardiner ve Braddon (2009) aileler ve bakıcıların cinsel eğitimi yararlı ancak utandırıcı bulduklarını belirttiği çalışmasıyla bu durum açıklanmaya çalışılmıştır.

• **Ebeveynlerin çocuklarının ergenlik dönemine geçişle birlikte yaşadıkları kaygıları nelerdir?**

Araştırmada ebeveynlerin çocuklarının ergenlik dönemine geçişleriyle birlikte yaşadıkları kaygıları sorulmuş, ebeveynlerin çeşitli kaygıları dile getirdikleri belirlenmiştir.

"Çevreden korkuyorum. Biri ona bir şey yapar diye korkuyorum. Ona vücudunda dokunulmaması gereken yerleri öğrettim.(A1)" "Dışarıdan korkuyorum. Yalnız bir yerlere gönderemiyorum. Benimle ya da babasıyla gidiyor her yere" (A4). "Her yere giderken haberim olsun istiyorum" (A5). "Bir kız arkadaşını dudağından öpmeye çalışmış, elinden tutarak yürümüş. Bunlar kaygılandırdı." (A6). "Korkuyorum dışarıdan yalnız bir yere bırakmıyorum. (A11)." "Kardeşiyle olan beraberliği kaygımı artırıyor. Diğer çocuklarla oynadığı zaman korkuyorum." (A12). "Kimseye zarar vermez, ama başkaları ona cinsel zarar verebilir diye korkuyorum" (B14) "İlaç kullanıyoruz, ilacı kesince tekrar mastürbasyon yapar mı diye endişeleniyorum." (A16). "Evlenmek istiyor. İleride ne olacak. Kendi kendine hareket edemiyor. " (A17). "Tacize uğramasından korkuyorum. " (A18). "Kötü niyetli birilerinin onu kandırmasından korkuyorum (A18)

Araştırmaya katılan ebeveynlerin bazılarında bu konuda kaygı yaşamadıklarını ifade etmişlerdir. "Hiç kaygı duymuyorum" (A2, A3, A8, A9, A10, B15, A20).

Bulgularda ebeveyn görüşleri incelendiğinde ZY olan çocuğa sahip ebeveynlerin çoğunun, çocuklarının ergenliğe geçişleriyle birlikte cinsel istismar yaşayabileceklerine yönelik kaygıları yoğun olarak yaşadıkları belirlenmiştir. Bu bulgu İşler, Beytut, Taş ve Conk (2009a)'un çalışmasından elde ettiği bulgularla örtüşmektedir. Ergenlikle beraber ZY olan bireyler mastürbasyon ve okşama davranışı göstermekte; aşk hakkında konuşmaya gönüllü olmakta ve fiziksel yakınlıktan hoşlanmaktadırlar (Kijak, 2011). ZY olan bireylerde cinsel istismar görülebilmektedir. ZY olan bireyler, kendilerine gösterilen ilgi ve sevgiye kanabilmektedirler. Bunun temel nedeni ZY olan bireylerin yargılama ve değerlendirmede yaşadıkları sıkıntılardır. Cinsel ilişki için yapılacak bir cinsel yakınlaşmayı, cinsel olarak sömürülebileceklerini bilmeden, sessizce kabul edebilirler. Zira yapılan araştırmalar da, ZY olan çocukların, diğerlerinden çok daha fazla cinsel, bedensel ve duygusal istismara uğradıkları belirtilmektedir (Khemka, 2005; Seyyar, 2008). Bulgularda görülen kaygılar yersiz olmamakla birdirlikte, cinsel istismardan kaçınmanın en doğru yolu cinsel eğitimden geçmekte olduğu unutulmamalıdır.

## 5. SONUÇ VE ÖNERİLER (CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS)

Araştırmanın sonucunda ebeveynlerin, cinsel eğitim konusunda yeterince ZY olan çocuklarına bilgi vermedikleri belirlenmiştir. Bazı ebeveynlerin ZY olan kız çocuklarına adet dönemi ve ped kullanımına yönelik bilgi verdikleri, erkek çocuklarında gece boşalması sonrası temizlik, kıllanma ve buna yönelik özbakım konusunda bilgi verdikleri görülürken, ebeveynlerin bazılarının ise temeli özbakıma dayanan bu konularda dahi hiç bilgi vermedikleri görülmüştür. Bundan sonra yapılacak çalışmalarda cinsel eğitimin temelini aile eğitimi olduğu düşünülmekte, bundan sonraki yapılacak araştırmalarda ZY olan çocuğa sahip ebeveynlere yönelik cinsel eğitim temalı aile eğitim programları hazırlanması önerilmektedir. Ayrıca, ebeveynlerin ZY olan çocuklarına cinsel eğitim ve cinsel istismardan korunma yollarının öğretmelerinin, ZY olan ergen ve ebeveyn-ergen ilişkileri üzerindeki etkilerinin incelenmesi de önerilmektedir.

### NOT (NOTICE)

Bu çalışma 11-12 Ekim 2012 tarihinde Trabzon Özel Eğitim Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur. Çalışmaya katılan ebeveynlere teşekkürü borç biliyoruz.

### KAYNAKÇA (REFERENCES)

1. Bilge, A. ve Baykal, Z., (2008). Zihinsel Engelli Bireyler ve Cinsellik. Öz-Veri Dergisi. Web Sayfası: <http://www.ozida.gov.tr/default20.aspx?menu=ozveri&sayfa=ov10/ov10mak>, Erişim tarihi: 25.04.2013.
2. Bilen, M. ve Topçuoğlu, A., (2008). Yaşamın Gizemi Cinsellik. Ankara: Betik Kitap.
3. Cambridge, P., Beadle-Brown, J., Milne, A., Mansell, J., and Whelton, B., (2011). Patterns of Risk in Adult Protection Referrals for Sexual Abuse and People with Intellectual Disability. Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities. Volume: 24, pp: 118-132. DOI: 10.1111/j.1468-3148.2010.00574.x.
4. Çakmak, S. ve Çakmak, S., (2011). Özel Eğitime İhtiyaç Duyan Çocuklarda Cinsel Eğitim Uygulamaları. Ankara: Vize Yayıncılık.
5. Dukes, E. ve Mc Guire, B.E., (2009). Enhancing Capacity to Make Sexuality-Related Decisions in People with an Intellectual Disability. Journal of Intellectual Disability Research. Volume: 53. Number: 8, pp: 727-734. DOI: 10.1111/J.1365-2788.2009.01186.x
6. Gardiner, T. ve Braddon, E., (2009). "Aright To Know". Facilitating a Relationship and Sexuality Programme for Adults with Intellectual Disabilities in Donegal. British Journal of Learning Disabilities. Volume: 37, pp: 327-329. DOI: 10.1111/j.1468-3156.2009.00591.x.
7. Hatton, S. ve Tector, A., (2010). Sexuality and Relationship Education for Young People with Autistic Spectrum Disorder: Curriculum Change and Staff Support. British Journal of Special Education. Volume: 37. Number: 2, pp: 69-76. DOI: 10.1111/j.1467-8578.2010.00466.x.
8. Hayashi, M., Arakida, M., and Ohashi, K., (2011). The Effectiveness of a Sex Education Program Facilitating Social Skills for People with Intellectual Disability in Japan. Journal of Intellectual & Developmental Disability. Volume: 36, Number: 1, pp: 11-19.



9. İşler, A., Beytut, D., Taş, F., and Conk, Z., (2009). A Study on Sexuality with the Parents of Adolescents with Intellectual Disability. *Sexuality and Disability*. Volume: 27, pp: 229-237. DOI 10.1007/S11195-0009-9130-3.
10. İşler, A., Taş, F., Beytut, D., and Conk, Z., (2009). Sexuality In Adolescents with Intellectual Disabilities. *Sexuality ve Disability*. Volume: 27, pp: 27-34. DOI: 10.1007/s.11195-009-9107-2.
11. Khemka, I., Hickson, L., and Reynolds, G., (2005). Evaluation of a Decision-Making Curriculum Designed to Empower Women with Mental Retardation to Resist Abuse. *American Journal on Mental Retardation*, Volume: 110, Number:3, pp: 193-204.
12. Kijak, R.J., (2011). A Desire for Love: Considerations on Sexuality and Sexual Education of People with Intellectual Disability In Poland. *Sexuality ve Disability*. Volume: 29, pp: 65-74. DOI: 10.1007/S11195-010-9184-2.
13. Lockhart, K., Guerin, S., Shanahan, S., and Coyle, K., (2009). Defining "Sexualized Challenging Behavior" in Adults with Intellectual Disabilities. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*. Volume: 6, Number: 4, pp: 293-301.
14. Mahoney, A. and Poling, A., (2011). Sexual Abuse Prevention for People with Severe Developmental Disabilities. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*. Volume: 23, pp: 369-376. DOI 10.1007/S10882-011-9244-2.
15. Mandan Sürücü, S. ve Akçin, N., (2010). Zihin Engelli Kız Ergenlerin Temel Cinsel Bilgi ve Cinsel İstismarı Algılamalarının Belirlenmesi. 20. Ulusal Özel Eğitim Kongresi Öğretmen Yetiştirme. 21-23 Ekim 2010, Gaziantep. Sunulmuş Bildiri.
16. Marangoz, E. ve Altınok, B., (2007). Türkiye'deki Zihinsel Engellilerin Cinsel Eğitime Yönelik Durum İncelemesi Ve Zihinsel Engellilerin Cinsel Eğitim Paketinin (Z.E.C.E.) Tanıtımı. 17. Ulusal Özel Eğitim Kongresi. 15-17 Kasım 2007. Çeşme-İzmir. Sunulmuş Bildiri.
17. McCabe, M.P., (1993). Sex Education Programs for People With Mental Retardation. *Mental Retardation*. Volume: 31, Number:6, pp: 377-387.
18. Mermer, G., (1993). Zihin Engelli Ergenlerin Cinsel Eğitim Gereksinimleri Hakkında Anne, Baba ve Eğitimci Görüşlerinin Değerlendirilmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
19. Mısır, M., Turgutoğlu, B.D. ve Uysal, A., (2007). İzev'de Tacizden Korunma Yollarının Öğretimi Uygulamaları. 17. Ulusal Özel Eğitim Kongresi. 15-17 Kasım 2007 Çeşme-İzmir. Sunulmuş Bildiri.
20. Özkorumak, E., (2009). Fiziksel/Zihinsel Engellilerde Ve Kronik Hastalığı Olanlarda Cinsellik ve Cinsel Sorunlara Yaklaşım. *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 2009; 10(Ek 1), ss:37-38.
21. Phasha, N., (2009). Responses to Situations of Sexual Abuse Involving Teenagers With Intellectual Disability. *Sexuality and Disability*. Volume: 27, pp: 187-203. DOI: 10.1007/s.1195-0009-9134-z.
22. Rohleder, P., (2010). Educators' Ambivalence and Managing Anxiety in Providing Sex Education for People with Learning Disabilities. *Psychodynamic Practice*. Volume: 16, Number:2, pp: 165-182. DOI: 10.1080/14753631003688100.
23. Seyyar, A., (2012). Zihinsel Özürlülere Dönük Özel Cinsel Eğitim Ve Bazı Öneriler. Web Sayfası:



- <http://www.tsd.org.tr/content/view/566/2998/>Erişim Tarihi: 30.01.2012
24. Swango-Wilson, A., (2008). Caregiver Perceptions and Implications for Sex Education for Individuals with Intellectual And Developmental Disabilities. *Sexuality ve Disability*. Volume: 26, pp: 167-174. DOI: 10.1007/S11195-008-9081-0.
  25. Swango-Wilson, A., (2009). Perception of Sex Education for Individuals with Developmental and Cognitive Disability: A Four Cohort Study. *Sexuality ve Disability*. Volume: 27, pp: 223-228. DOI: 10.1007/s.11195-0009-9140-1.
  26. Swango-Wilson, A., (2010). Systems Theory and the Development of Sexual Identity for Individuals with Intellectual / Developmental Disability. *Sexuality ve Disability*. Volume: 28, pp: 157-164.
  27. Talbot, T.J. and Langdon, P.E., (2006). A Revised Sexual Knowledge Assessment Tool for People with Intellectual Disabilities: Is Sexual Knowledge Related to Sexual Offending Behavior? *Journal of Intellectual Disability Research*. Volume: 50, Number: 7, pp: 523-531. DOI: 10.1111/j.13652788.2006.00801.x.
  28. Tepper, M.S., (2001). Becoming Sexually Able: Education to Help Youth with Disabilities, *Siecus Report*, Volume: 29, Number: 3, pp: 5-13.
  29. Topses, G., (2004). Ergenlik Döneminde (11-18 Yaş) Gelişim. *Gelişim ve Öğrenme* (Ed: Ataman, A.). Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, ss: 159-187.
  30. Tuzcuoğlu, N. ve Tuzcuoğlu, S., (2004). Çocuğun Cinsel Eğitimi. *Anne Ben Nasıl Doğdum? İstanbul, Morpa Kültür Yayınları*.
  31. Yaşın, Ü., (1995). Zihinsel Özürlülerde Cinsel Eğitim. *Zihinsel Engelli Çocuk Bakım-Eğitim-Hukuki Konum Sorunları*. Türkiye Spastik Çocuklar Vakfı Özürlü Çocuk Aileleri Dayanışma Organizasyonu Bilimsel Toplantıları. İstanbul: Eko Matbaacılık, ss: 62-66.
  32. Yıldırım Doğru, S., (2006). Zihin Engelli Çocuklarda Cinsel İstismar. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. Cilt: 6, Sayı: 2, ss: 80-92.
  33. Yıldırım, A. ve Şimşek, H., (1999). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınevi.
  34. Yurdakul, A., (1999). Engelli Ergenler ve Cinsel Eğitim. *İlk Işık Dergisi*, 1, Web Sayfası: <http://www.isikozelegitim.com/index.php>, Erişim Tarihi:07.01.2013
  35. Yurdakul, B., (2008). Yapılandırılmacı Öğrenme Yaklaşımının Sosyal Bilişsel Bağlamda Bilgiyi Oluşturmaya Katkısı. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 11, Sayı:20, ss: 39-67.